

„ОПЪЛЧЕНЦИТЕ НА ШИПКА” (анализ)

Идеята за национално освобождение е основополагащо ядро на историческите задачи и на поетичните послания на предосвободенската епоха. Във Вазовата творба „Опълченците на Шипка” тази идея е представена в своя кулминационен етап. Освобождението предстои, но ще стане реалност след битката при връх Шипка. От нейния победен изход зависи свободата.

За героите защитници на върха друга алтернатива – освен смъртта – няма. Те я приемат като личен залог за извоюване на всенародната свобода. Това е техният избор. Почувствали се вече свободни, те приемат трагичната съдбовност на личната си човешка участ. Българските опълченци осъзнават историческото значение на своята саможертва. Тя има националноосвободителен смисъл. Вътрешният мотив за действие, определящ героичното поведение на опълченците, е политически възпят от Вазов. Той става художествена основа на одичната възхвала. Духовният устрем на опълченците сякаш докосва жадуваното пространство на свободата. То е условно извисено в поднебесните висоти на Балкана. Така художественото пространство на свобода, очертано чрез реална историческа битка на Балкана става поле за изява на героичния български дух.

Мисълта за свобода е духовната същност на Вазовите герои. Душите им се сливат с историческия миг – защитата на Шипка, който ще донесе свобода на цял народ, мечтал векове за нея. „Опълченците на Шипка „ е сред най-известните и най-въздействащите стихотворения на Вазов. Наред с всичко друго, значимостта на тази творба се определя и от важността на художествената задача, която си поставя поетът – да възпее подвига на българските опълченци, взели участие в отбраната на Шипка по време на Руско-турската война 1877-1878г. Още в заглавието Вазов назовава и темата на творбата. Малцина обръщат внимание, че стихотворението има и подзаглавие : „11 август 1877г.” А това всъщност придава исторически документален характер на текста. На 11август 1877г. се е състоял решителния бой за прохода Шипка, който определя по-нататъшния победен ход на руските войски. Избирайки този върховен минали от боевете при Шипка (те траят от 9 до 14 август и продължава с прекъсвания и през септември), Вазов още със заглавието и подзаглавието заявява, че ще пресъздаде нещо достоверно, но и изключително, имащо важно място и значение в близката ни история. Но този информативен документален характер на заглавието контрастира с първите стихове на творбата, в които не става дума за опълченците, а за „срама по челото” и за „силен люти от дни на позор”. Едва след продължителен спор с тези, които „сочат с присмехи обидни” робството ни минало и твърдят, че свободата ни е подарена, Вазов започва своя поетичен разказ за битката на опълченците. Тук вече текстът на стихотворението е най-близо по смисъл до предварително формулирането в заглавието и подзаглавието тема. Това е и същинската (и най-обелената) част от творбата. Стихотворението завършва с прослава на „този ден бурен „ , в който се е проявил героизмът на българския дух. Вижда се, че „ Опълченците на Шипка „ се гради три основни части, всяка от които по различен път внушава и доказва

художествения замисъл на автора. Впрочем и самия Вазов е разделил графично пътеписа на тези три части. Нека сега да видим какво не разграничава една от друга, но също така и какво ги свързва които елементите на едно органично цяло.

Първата част (до „Опълченците на Шипка! „) ни въвежда постепенно в проблема. Допускането чрез осемкратното повторение, „нека“, че българското минало е избор на срам позор и обида, категорично с аргумента, „*че в нашто недавно (свети нещо ново, има нещо славно) що гордо разтупва нашите гърди*“. Във втората половина на тази първа част в поставено вече темата за Върха, който е „на безсмъртен подвиг паметник огромен“. Така на срама и позора са противопоставени славата и гордостта от българските опълченци.

Тази първа част от стихотворението изцяло е организирана по принципите на авторската реч-допусна се, че нашето минало е безславно, а после това допускане е опровергано чрез позоваването на конкретен пример, който в „*нашата история кат легенда грей*“. Постройката на тази част се осъществява чрез конструкцията: **Нека+но**. Това ражда и противопоставянето между позор и слава, между мрак и светлина, между ниско и високо, между негативно и позитивно. Цялостният смисъл на това противопоставяне се изразява в следното: може да има и недостойни епизоди в нашата история, но има един миг, който е по-важен за нас, защото „*смива срамът/и на клевета строшава зъбът*“. Привидно би могло да се възрази на Вазовата постановка как така само един героичен момент може да заличи всички не героични дни от миналото? Но това възраждане наистина е само предварително, защото противостоеенето между героично и не героично поетът осъществява от гледна точка на своята съвременност-годините непосредствено след Освобождението, когато на дневен ред остро се поставя въпросът за националното ни самочувствие. Следователно Вазов степенува събитията според тяхното непосредствено и най-пряко значение за новата българска свобода. И макар че първата част на стихотворението изцяло е потопена в миналото, в историята, оценката на това минало е извършена от позицията на следосвобожденското ни настояще, което е и организиращ център на текста.

Полемичната първа част поставя проблема за важността на героичната Шипченска епопея в утвърждаването на българския дух и националната ни гордост, а втората (най-обемната) част на творбата играе ролята на доказателство, на аргумент в защита на поставения проблем. Тя притежава всички белези на разказа, построена е като конкретно описание на битката на българските опълченци с турската армия, състояла се на 11 август 1877 г. Тя има ярко изразени епически композиционни елементи: експозиция, реализирана в два плана – обобщаващо-коментаторски („*Три дена младите дружини/как прехода бранят*“) и конкретен („*Сюлейман безумний сочи върхът пак*“ и „*Ордите тръгват*“); **завръзка** (думите на Столетов „нашият генерал“, които дават тласък за по-нататъшното героично поведение на опълченците), като и в този случай завръзката е „разтеглена“ във времето и се проявява в два плана: конкретен - имащ отношение към по-нататъшния ход на войната („*На вашата сила царят повери/прохода, войната и себе дори!*“) и героизиращо – обобщаващ („*България цяла сега нази гледа,/тоя връх висок е:тя ще ни съзре*“); **кулминация** („*Грабвайте телата!*“ – някой се изкряска ...“ в конкретния план и в обобщаващия: „*Фърлят се с песни в свирепата сеч/като виждат харно, че умират веч...*“); **развързка** („*Изведнъж Радецки пристигна с гръм*“).

Така маркирани композиционните елементи на тази втора част определят нейния характер – тя разказва последователно за онова, което се е случило на 11 август 1877 г. на Шипченския проход.

Но освен разказ за конкретното историческо събитие, втората част съдържа и силно изявена авторова оценка за разказаното. И това вече е по-интересното в случая, тъй като, извършена от гледна точка на Вазовата съвременност, оценката свързва смисъла на разказаното във втората част със смисъла на казаното в първата. Но тук оценъчността не е така пряко декларирана, а е разтворена в разказа, като само в определени моменти Вазов се намесва като пряк коментатор. Както и в първата част, текстът е построен на принципа на противопоставянето. Опълченците са *„дружините горди“*, *„орляка юнашки“*, те *„като лъвове тичат“* и са *„като скали твърди“*, а смъртта им е *„смърт Юнашка“*. Турците са *„душмански орди“* и *„орди дивашки“*, те *„идат като тигри“*, но *„бегат като овци“*. Началникът на българските опълченски дружини е представен като исполин – той е *„наший генерал“*, чиито глас *„ревна гороломно“*, а думите му *„силни“*. Военачалникът на турците – Сюлейман паша е характеризиран единствено с негативното *„Сюлейман безумний“*.

Колективният образ на опълченците е легендарен образ, в който романтично – героизиращата автора гледна точка изцяло определя тяхната същност. Те са предоставени като действителни исторически лица, участници в един епизод от историята ни, но са изобразени и така, както народната легенда е разказвала за тях след Освобождението. Те са *„оплискани с кърви“* и *„всякой гледа да бъде напред/и гърди геройски на смърт да изложи/и един враг повеч мъртъв да положи“*, *„не сещат ни жегата, ни жаждата, ни труд“*, *„Те ще паднат, но честно, без страх“*, изпитват *„сладката радост до крак да измрат“*. Опълченците са надвесени над своя враг, те са горе, по-високо от турците и до края не напускат това пространство. А турците са долу (*„лазят“* и *„падат и мрат“*), щурмът им е отчаян, наподобява разбиването на морските вълни в скалистия бряг. Противниковите войски напразно се мъчат да проникнат в священото, организирано и защитено от светостта на националната идея високо пространство (*„заветния хълм“*).

Пространствената опозиция *„горе-долу“* спомага и за хиперболичното представяне на опълченците – те в повечето случаи са видени от Вазов в едър, уголемен план, тъй като се намират във високото открито пространство, а гледната точка към тях е отдолу нагоре. Турците, обратно, сякаш умишлено са умалени, те *„лазят по урвата дива“*, оприличени са с *„черний рояк“*, т. е. към тях е приложена обратната перспектива – отгоре надолу.

Противопоставянето, изразено чрез противоположната качествена характеристика на сражаващите се страни, чрез пространственото им разположение и чрез проявените различни гледни точки към тях илюстрира главната цел на Вазов – чрез разказа за битката за вр. Шипка да възвеличае българските опълченци и да докаже, че тази битка е гордост за националния ни дух. Поетическият текст във втората част е разказ за действително събитие, но е така организиран, че без да изневерява на историческата истина, той надхвърля целите на конкретното изображение. Той изпълнява едновременно две важни задачи по отношение смисъла на цялото стихотворение: да разказва за битката на опълченците и да доказва и утвърждава техния героизъм. Разказът се води изцяло на базата на историческата фактологичност, а доказването, оценката съдържат в

себе си следосвобожденската позиция на Вазов и желанието му да утвърди националната идея.

Третата (най-кратка част) на стихотворението, само едно четиристишие, изпълнява ролята на обобщение:

*И днес йощ Балканът, щом буря зафаща
спомня тоз ден бурен, шуми препраща
славата му дивна, като някой ек,
от урва на урва и от век на век!*

Тук вече поетът от гледна точка на следосвобожденското настояще („днес“) свързва славното близко минало („тоз ден бурен“) с бъдещето („от век на век“). Така подвигът, сторен от българските опълченски дружини на 11 август 1877 г. при отбраната на Шипка, заживява във вечността.

„Опълченците на Шипка“ е творба, която илюстрира и защитава българската национална идея в първите години след Освобождението, чрез един героичен епизод от недавнашната ни история, като превръща този епизод и героичността при отстояване на националната идея в образец за бъдещето на България. Така трите части на стихотворението се спояват в едно цяло, взаимно се допълват и образуват органичната плът на творбата. Тържествено-патетичния тон на Вазов също допринася за цялостното и единно възприемане на „Опълченците на Шипка“.

Когато Вазов говори за тази своя творба пред проф. Иван Шишманов, той е определено лаконичен: „Това е едно от най-силните мои стихотворения. Нямам какво повече да кажа.“. Две десетилетия след написването на стихотворението обаче сам Вазов в пътеписа си „На връх Свети Никола“ се връща отново към Шипченската епопея. Ето как, този път вече в проза, той описва този момент: „Мислено виждах как нашите изморени храбри дружини и руските брянци и орловци - окървавени, потънали в пот, обгърнати в облаци от барутен дим, слени в една мисъл, колосална и страшна, в един устрем безумен, в един напън отчаян и нечеловечен, как отблъскват с железни гърди и бесни Ура бесните талази на Сюлеймановите орди. Цепи се въздухът от страшните резове, тресе се планината от гърмежите, плачат ековете на цялата природа, настръхнала пред ужасното сблъскване на два мира, на две титанически идеи на тоя приоблачен връх. След което Вазов цитира по-голямата част от „Опълченците на Шипка“. По-важно за нас е, че тук поетът изтъква основния принцип, върху който изгражда творбата си – противопоставянето и контраста между поробени и поробители и надделяването на идеята за национално освобождение. „Опълченците на Шипка“ е последното, дванадесетото стихотворение от цикъла „Епопея на забравените“, в който Вазов изразява преклонението си пред подвига на загиналите герои в националноосвободителните борби на българския народ. Ако в повечето от останалите творби поетът възпява отделните личности (Левски, Бенковски, Паисий, Каблешков ...), то в това стихотворение неговата цел е да възвиси колективния подвиг на българските опълченци. По този начин творбата се превръща в естествен и закономерен финал на поредицата картини и образи от българското героично минало в последните години на робството.